

Veiligheid en welbevinden

Kees (8) en Lennart (7) zitten in de klimboom. Kees geeft Lennart een speels duwtje en Lennart geeft een duwtje terug. Ze lachen allebei. Maar toch kijkt Lennart even om naar Maartje, de pedagogisch medewerker. Is zij in de buurt? Gelukkig staat ze niet ver weg. Mocht het eng worden, dan kan zij hem helpen. Gerustgesteld speelt hij verder.

Pedagogisch medewerkers zoals Maartje zorgen ervoor dat kinderen zich vanuit een veilige basis kunnen ontwikkelen. Een gevoel van veiligheid is de basis voor een voorspoedige ontwikkeling van kinderen. In de buitenschoolse opvang wil een kind zich veilig, prettig en op zijn gemak voelen. De vertrouwde pedagogisch medewerker is daarvoor onmisbaar.

Fysieke en emotionele veiligheid

Bij veiligheid gaat het om fysieke veiligheid en emotionele veiligheid. Kinderen moeten zich beschermd weten tegen gevaren waarmee ze zelf nog niet kunnen omgaan. Ze hebben steun nodig in situaties waarvan zij de gevolgen nog niet kunnen overzien. Verantwoordelijk zijn voor de fysieke veiligheid van kinderen houdt bijvoorbeeld in dat de pedagogisch medewerker ervoor zorgt dat ze geen ongelukken krijgen onderweg van school naar de opvang, tijdens het buiten spelen, bij de activiteiten op de buitenschoolse opvang en bij het eten en drinken. Minstens even belangrijk is de emotionele veiligheid van kinderen: ze moeten zich veilig en vertrouwd voelen op de buitenschoolse opvang.

KENNIS

Veiligheid: het eerste pedagogische basisdoel van de opvoeding van kinderen in gezin en kinderopvang

Veiligheid: een veilige basis, een 'thuis' waar kinderen zich kunnen ontspannen en zichzelf kunnen zijn

'Het bieden van veiligheid is de meest basale doelstelling voor alle vormen van kinderopvang en zou ook verreweg het zwaarst moeten wegen bij het beoordelen van de pedagogische kwaliteit ervan. In de gezinspedagogiek is "veiligheid" synoniem met een "veilige gehechtheidsrelatie met de primaire opvoeder(s)". In het kader van de basisdoelen verdient de meer algemene term "veiligheid" de voorkeur om aan te geven dat er meer factoren zijn die kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van een gevoel van veiligheid dan alleen de kwaliteit van de opvang met volwassen opvoeders. (...)

Het bieden van veiligheid is van primair belang, niet alleen omdat het bijdraagt aan het welbevinden van de kinderen nu, maar ook omdat een onveilig klimaat het realiseren van de andere pedagogische doelstellingen in de weg staat.'

Bron: Riksen-Walraven (2000).

Voor het gevoel van veiligheid zijn de volgende aspecten van belang:

- › vertrouwde relaties met pedagogisch medewerkers;
- › sensitieve responsiviteit van de pedagogisch medewerkers;
- › vertrouwde relaties tussen kinderen;
- › voorspelbaarheid van de leefomgeving;
- › vertrouwen tussen pedagogisch medewerkers en ouders.

Vertrouwde relaties met pedagogisch medewerkers

De meeste kinderen hebben positieve verwachtingen van volwassenen vanwege eerdere positieve ervaringen met hun ouders en andere opvoeders. Voor jonge kinderen is veilige hechting aan een beperkt aantal personen een noodzakelijke basis voor hun persoonlijkheidsontwikkeling. Als kinderen in de eerste periode van hun leven een goede band opbouwen met hun ouders en andere familieleden en met bijvoorbeeld één of enkele pedagogisch medewerkers in een kinderdagverblijf, dan wordt daarmee een basis gelegd voor de relaties die zij later met anderen aangaan.

Kinderen in de buitenschoolse opvang hebben de hechtingsfase al grotendeels doorlopen. Bij een positief verloop

KENNIS

Hechtingstheorie

Van IJzendoorn definieert gehechtheid als 'de affectieve relatie van het kind met zijn primaire opvoeders'. Die opvoeders worden als sterker en wijzer ervaren en bieden bescherming bij gevaar. Zij vormen de veilige basis voor exploratie van de omgeving. Elk kind heeft een aangeboren behoefte om gehecht te raken. Veilige hechting vindt plaats als kinderen ervaren dat zij hulp kunnen verwachten van de volwassenen als zij in de problemen zitten. Zij ontwikkelen een basisvertrouwen in hun omgeving en brengen dit basisvertrouwen mee naar andere situaties en andere volwassenen. Kinderen die niet veilig gehecht zijn, verwachten geen steun van hun omgeving. Zij reageren met agressie of met vermindering op potentieel angstige situaties.

Bron: Van IJzendoorn (2008).

daarvan zullen ze ook op school en in de buitenschoolse opvang vertrouwen op de volwassenen om hen heen. Een

goede band met de pedagogisch medewerker geeft kinderen een gevoel van veiligheid. Vanuit die veiligheid kunnen ze vervolgens op zoek naar nieuwe ontdekkingen en avonturen. De kinderen vertrouwen erop dat de pedagogisch medewerker zal ingrijpen als er ongelukken dreigen.

Essentieel voor het gevoel van emotionele veiligheid is dat kinderen zich gekend en gezien weten door de groepsleiding. Om die reden noemen pedagogisch medewerkers een kind regelmatig bij de naam en laten ze met een knikje, knipoog of woordje merken dat zij zien wat hij aan het doen is.

Een persoonlijk gesprekje met het kind over thuis, zijn broertje of zusje, zijn huisdier en over zijn vriendjes en vriendinnetjes in de groep past daar goed bij. Een kind dat merkt dat een pedagogisch medewerker weet wat hij graag doet, die weet met wie hij graag speelt, waar hij moeite mee heeft en wanneer hij liever met rust wordt gelaten, voelt zich geborgen. In situaties waarin een kind zich bang, verdrietig, boos of eenzaam voelt, is het van belang dat hij voelt dat de pedagogisch medewerker daarop let en er iets aan doet. Kinderen ervaren zo dat de pedagogisch medewerkers ervoor willen zorgen dat hun niets naars overkomt.

Sensitieve responsiviteit

Het is belangrijk dat pedagogisch medewerkers op een passende en helpende manier ingaan op de behoeften van het kind en de signalen die het daarover geeft. Het goed kunnen herkennen van de signalen van het kind wordt in de vakliteratuur ook wel 'sensitiviteit' genoemd. Het goed inspelen op de behoeften van het kind heet 'responsief gedrag'. Samen genomen ontstaat zo de vakterm 'sensitieve responsiviteit'. Het is de belangrijkste basishouding voor elke volwassene die een band wil opbouwen met kinderen, niet alleen als ze jong zijn maar op alle leeftijden.

KENNIS

Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit, ook wel warmte of ondersteunende aanwezigheid genoemd, staat voor de vaardigheid om signalen die aangeven dat een kind zich niet goed voelt of behoefte heeft aan ondersteuning, op te merken, goed te interpreteren, en er passend op te reageren. Daardoor zal het kind zich begrepen, geaccepteerd en veilig voelen.

Bron: De NCKO-Kwaliteitsmonitor (2009).

Door deze ondersteunende interactie ontwikkelen kinderen:

- › vertrouwen in de ander;
- › zelfvertrouwen;
- › een gevoel van eigenwaarde.

Wanneer pedagogisch medewerkers sensitief en responsief reageren op een kind, ontwikkelt dat kind vertrouwen in hen. Hij ervaart dat ze hem begrijpen. Ook ontwikkelt hij vertrouwen in zichzelf.

Hij leert dat zijn signalen zoals huilen, lachen, weglopen of boos kijken worden herkend en erkend. De ervaring 'ik kan aan iemand anders duidelijk maken wat ik wil', geeft het kind zelfvertrouwen.

De ervaring 'die ander reageert op mij' (door te troosten, terug te lachen, hulp te bieden, aandacht te geven), geeft het kind vervolgens een gevoel van eigenwaarde: 'mijn pedagogisch medewerkers vinden het belangrijk dat ik me goed voel, ik ben hun aandacht waard'.

Vertrouwde relaties tussen kinderen

Niet alleen een goed contact met de pedagogisch medewerkers is van belang. Kinderen willen zich ook veilig voelen in de groep. De aanwezigheid van bekende leeftijdgenoten kan bijdragen aan een gevoel van veiligheid.

Een positieve sfeer in de groep is van groot belang. Kinderen voelen zich veilig in een groepssfeer waarin ze positief benaderd worden en waarin ruimte is voor de eigenheid van ieder kind. Alle kinderen willen ervaren dat ze erbij horen in de groep, ook als ze er anders uitzien of een andere culturele of maatschappelijke achtergrond hebben dan de rest van de groep. Onveiligheidsgevoelens van kinderen in een groep komen vaak voort uit angst voor andere kinderen, vanwege buitengesloten of gepest worden. Zie hoofdstuk 5 'Relaties in de groep'.

KENNIS

Alle kinderen mogen er zijn

Samenspelen met kinderen met een lichamelijke beperking gaat niet altijd vanzelf. De pedagogisch medewerkers helpen de kinderen daarbij.

Bron: Singer & Kleerekoper (2009).

Voorspelbaarheid van de leefomgeving

Een onderdeel van die positieve groepssfeer zijn de vaste routines, rituelen en regels in de groep.

Het geeft houvast aan kinderen als ze kunnen voorspellen wat er gaat gebeuren. Voorspelbaarheid ontstaat als het programma vaste elementen en vaste volgordes heeft, zoals eerst iets drinken en dan buiten spelen. Zo krijgen kinderen overzicht over hun tijd op de buitenschoolse opvang. Zie hoofdstuk 13 'Dagritme'.

Kinderen voelen zich veilig als ze weten wat de regels zijn waaraan iedereen zich moet houden, met name afspraken over de omgang met elkaar. Belangrijk is ook dat ze weten waar ze hun pedagogisch medewerker kunnen vinden. Het kan bijvoorbeeld de afspraak zijn dat er altijd één pedagogisch medewerker in de eigen groepsruimte is. Kinderen die daarop kunnen rekenen, voelen zich veilig, ook als zij zelf ergens anders in het gebouw spelen. Ze weten waar ze heen moeten gaan als ze de pedagogisch medewerker nodig hebben.

Vertrouwde relaties tussen pedagogisch medewerkers en ouders

In de buitenschoolse opvang zal een kind er meestal op vertrouwen dat hij in goede handen is. En dit is vooral zo als hij merkt dat zijn ouders vertrouwen hebben in die omgeving en in de pedagogisch medewerkers. Het geeft kinderen een veilig gevoel als ouders en pedagogisch

medewerkers waardierend over elkaar spreken. Kinderen ontwikkelen een scherp oor voor eventuele kritiek van ouders op pedagogisch medewerkers, en omgekeerd. Informeel contact tijdens het halen helpt om respectvolle positieve relaties met ouders te ontwikkelen.

KENNIS

Nooit negatief

Praat in het kindercentrum nooit negatief over ouders. Kinderen pikken dat op en voelen zich afgewezen en onveilig.

Bron: Singer & Kleerekoper (2009).

Welbevinden

Een kind dat zich fysiek en emotioneel veilig voelt in zijn omgeving, voelt zich daar prettig en op zijn gemak. In de buitenschoolse opvang wordt de term 'welbevinden' gebruikt om dat gevoel uit te drukken. Welbevinden is een algemeen positieve toestand waarin het kind verkeert. Pedagogisch medewerkers zien vrij snel of een kind in hun groep zich prettig voelt of juist niet. Ze zien dit

aan het gedrag van het kind en aan zijn stemming. Een kind dat zich prettig en op zijn gemak voelt, is vooral levenslustig, actief en ontspannen. Hij staat open voor anderen en heeft zelfvertrouwen.

Een kind dat goed in zijn vel zit kan gerust gaan spelen. Hij voelt de ruimte om te experimenteren en zijn talenten te ontplooiën. Niet alles gaat vanzelf; ook kinderen die zich goed voelen, lopen wel eens tegen problemen of frustraties aan. Maar ze zijn dan weerbaar en energiek genoeg om zelf tot een oplossing te komen. Kinderen die zich onprettig en niet op hun gemak voelen zijn meer passief en lusteloos of juist druk en ongeconcentreerd.

Er zijn kinderen die zich in de meeste omstandigheden goed voelen. Er zijn ook kinderen die maar in enkele situaties een hoge mate van welbevinden vertonen. Het welbevinden van kinderen kan wisselen per dag, per week of per jaar, afhankelijk van hun eigen gesteldheid en van omstandigheden in de omgeving. Een kind kan zich op dinsdag op zijn gemak voelen omdat zijn vriendje er is, maar op donderdag niet omdat er dan alleen oudere kinderen in de groep zijn. Pedagogisch medewerkers gaan op zoek naar oorzaken als kinderen zich (soms) niet prettig en op hun gemak voelen in de buitenschoolse opvang.

KENNIS

De zeven kenmerken van welbevinden

Het kind is:

- › open;
- › nieuwsgierig;
- › levenslustig;
- › tevreden;
- › ontspannen;
- › vol zelfvertrouwen;
- › evenwichtig.

Bron: Balledux (2005).

In veel centra voor buitenschoolse opvang wordt het welbevinden van kinderen regelmatig geobserveerd. Daarvoor zijn observatielijsten als hulpmiddel beschikbaar. Of men bespreekt het welbevinden van kinderen aan de hand van video-opnames. Kinderen kunnen ook zelf vertellen of zij zich prettig voelen in de groep. Het welbevinden van een kind is ook een belangrijk onderwerp voor gesprekken met kinderen en hun ouders.

Tot slot

- › De meeste kinderen komen met een basisvertrouwen in volwassenen naar de buitenschoolse opvang. Zij verwachten van de pedagogisch medewerkers dat zij voor hun fysieke en emotionele veiligheid zorgen. Dat doen pedagogisch medewerkers vooral door sensitief te zijn en responsief te reageren op de kinderen. Zij bouwen met elk kind een band op. Een pedagogisch medewerker die het kind als individu ziet en positief benadert, legt de juiste basis voor een gevoel van veiligheid in de buitenschoolse opvang. Zie hoofdstuk 11 'Interactievaardigheden'.
- › De andere factoren die een gevoel van veiligheid bevorderen zijn:
  - » Een positieve groepssfeer en vertrouwde relaties tussen kinderen in de groep. Zie hoofdstuk 5 'Relaties in de groep' en hoofdstuk 12 'Organisatie van de groep'.
  - » Voorspelbaarheid van de leefomgeving. Zie hoofdstuk 12 'Organisatie van de groep' en hoofdstuk 13 'Dagritme'.
  - » Positieve relaties tussen pedagogisch medewerkers en ouders. Zie hoofdstuk 6 'Samenwerken met ouders' en hoofdstuk 18 'Samenwerken met de omgeving'.
- › Naarmate kinderen ouder worden verandert de manier waarop pedagogisch medewerkers zorgen voor veiligheid en welbevinden. Pedagogisch medewerkers hanteren de balans tussen beschermen en loslaten bij iedere leeftijdsfase weer anders. Want kinderen worden steeds zelfstandiger en dat moet ook. Ook uit hun autonomie halen ze zelfvertrouwen en een gevoel van eigenwaarde. Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

